

Masaryk) maloval Velkou revoluci i to, co jí předcházelo, jako Napoleona a návrat Bourbonů... David je v tomto ohledu odpudivý, marná sláva, nemluvě o tom, že ani jeho neoklasicismus dnes už (na rozdíl od jeho současníků Géricaulta nebo Goyi) uchvátit nedovede. Snad zase *pars pro toto* zajímavý citát, z něhož poznáme, jak citlivě Starobinski dokázal najít „dialektiku velkých a malých dějin“ v díle, v němž bychom to opravdu nečekali, totiž v obraze *Liktoři přinášejí Brutovi těla jeho mrtvých synů*: „Tím, že dal zabít své syny, obětoval sám sebe, své mužské potomstvo. V ruce drží kousek pergamenu; zda je to příkaz k popravě nebo ne, je málo důležité. Je to stránka, na které je zapsána *sentence*, aby přetrvala. Tento záhadný text je symbolickým pandánem košíčku na šicí potřeby, který představuje svět trpělivosti a klidu: tragika dějin právě vtrhla – stejně jako revoluce – do domu, kde hodnoty důvěrnosti, zvyky soudromného života náhle přestávají tvořit oddělený a chráněný svět“ (s. 48). Stále se nemohu zbavit pocitu, že velcí analytici umění (o umělcích ani nemluvě) viděli dříve a lépe to, co sociologové rozpoznali v sociálně významném rozměru mnohem později a čemu dali tvar zbytečně paradigmaticky konfliktní.

Post scriptum: Dozvěděl jsem se se zpozděním, že kniha Johna Goldinga *Cesty k abstraktnímu umění (Mondrian, Malevič, Kandinskij, Pollock, Newman, Rothko a Still)* je spolu s nedávno vydanou knihou o secesních kostelích na Moravě a monografií André Chastela *Vyplenění Říma: Od manýrismu k protireformaci* součástí uvedené edice. Plánuji se tituly další, věrme tedy, že budoucí sociolog výtvarného umění bude mít po ruce knihovnicku textů více než solidních, i když nikoliv nutně nesporných a rozhodně nikoliv snadno a bez problémů (tedy přesněji: bez předchozí, aspoň elementární, průpravy v dějinách umění a kultury) čtivých.

ptk

Pavel Semjonovič Gurevič: Kulturologija. Kurs lekcij

Moskva, Izdatel'stvo Projekt 2003, 336 s.

Albert Ivanovič Kravčenko: Kulturologija

Moskva, Akademičeskij projekt 2001, 494 s.

Ve druhém čísle *Dějin a současnosti* (2004, s. 64) píše jeden z nejvýznamnějších českých historiků Dušan Třeštík úvahu o problémech „ruského sebepojetí“, o tom, jak si současné Rusko vytváří znovu mýtický a v podstatě nesmyslný (jakkoliv „kulturně pochopitelný“) obraz sebe sama, obraz složený z „pořád stejné plejády více či méně fantasmagorických ideologií, v tomto případě tradičně slavjanofilských“; je to „stále stejná idea ruského impéria“ zaujatá „vlastními fikcemi, kráčíci ostatně od jednoho fiaska k druhému“. Nic proti takové „diagnóze“ ruského „umonaštření“, v mnohém odpovídá skutečnosti. Co nás zajímá více, je to, že Třeštík konstatuje, že o zvláštní *ruskou civilizaci*, která má být protikladem Západu, tam dnes pečují akademické obory. Pod módní hlavičkou *kulturologie* bují neuvěřitelné povídačky, vzaté z prastarého slavjanofilského areálu, kde „hlavní tezí je, že ruská civilizace, idea, svojskost, mentalita, světový názor nebo prostě duše je iracionální – a tedy vědeckým rozumem neuchopitelná“. Nezpochybňuji Třeštíkovu tezi *en gros*, v zásadě vystihuje usilování *části ruské inteligence* najít cestu z morálního a duchovního rozvratu, ze soudobé sociokulturní anomie a samozřejmě i z mentální kocoviny způsobené ztrátou imperiálního postavení respektované „supervelmoci“. My zde, ve střední Evropě, samozřejmě dobře víme, že je to cesta evidentně slepá. Je ovšem slepá potud, pokud je ideologií a pouze ideologií. Na druhé straně – přiznáme-li právo na osobitou kulturní sebereflexi preliterárním společnostem, proč nepřiznat totéž právo „veliké Rusi“? Samozřejmě – problém je v té „velikosti“, která vždycky hrozí tím, že se vylíje z břehů v podobě (ne)očekávané expanze. Mimochodem – existují (jistě kromě řady jiných textů) dva pokusy o etnograficko-sémiotické

uchopení fenoménu „ruské duše“, studie v zahraničí žijící Rusky Jeleny Hellberg-Hirn (*Soul and Soil? The Symbolic World of Russianness*, Aldershot, Ashgate 1998, 289 s.) a francouzského badatele D. Rancour-Laferrrière (*The Slave Soul of Russia: Moral Masochism and the Cult of Suffering*, původně vydáno v New Yorku 1995, rusky vyšlo v roce 1996).

Chci Třeštíkovu úvahu korigovat v jediném smyslu: kulturologie tak, jak se v Rusku dnes pěstuje, je na jedné straně pravděpodobně směsicí ideologických sebeklamů a zastydlého rusofilství, které se mj. trápí tím, že „Rusy nikdo nemá rád“. Na druhé straně se ale prostým nahlédnutím do akademických učebnic kulturologie lze přesvědčit, že existuje i její „neideologická verze“, v níž snad maximem ruské sebestřednosti je to, že třebaš za hlavního tvůrce ideje dominantní role symbolů v lidském chování není pokládán ani Cassirer, ani White (jakkoliv jsou korektně uvedeni), ale ruský filozof P. A. Florenskij.

První učebnice Gurevičova (neplést s „klasikem“ ruské historiografie), je spíše systémem a je po mém soudu *univerzálně použitelnou* příručkou, která kvalifikovaně a přehledně informuje o téměř všech relevantních tématech, jež tvoří jakýsi „kulturní rámec“ uvažování o dnešním světě: krize evropocentrismu, modernizace světa, kulturní světy, fenomén kultury, kultura jako „hledání smyslu“, vztah kultury a přírody, kultura jako znakově sémiotický systém, potom výklady civilizačních modelů od Spenglera přes Toynbeeho k Huntingtonovi, axiologický rozměr kultury, problém tzv. kulturních univerzálií, typologie kultur (vztah „západ – východ“ je vyložen pomocí těchto autorů: anglický klasik R. Kipling, senegalský spisovatel L. S. Sengor, martinický spisovatel E. Seser, J. P. Sartre a jeho esej *Černý Orfeus*, na závěr s podrobným výkladem specifik africké hudby), náboženství a krize (i renesance) religiozity, věda, technika, umění ve vztahu k obecnému konceptu „kultury“. Neshledal jsem absolutně nic ani ideologického, ani „rusocentristického“, a kdyby nešlo

o text ruské provenience, neobával bych se jej doporučit k překladu jako použitelnou učebnici.

Krvačenkova *Kulturologija* je rozdělena na část systematickou (zhruba zahrnuje totéž, co Gurevič) a na výklad „světové umělecké kultury“ (s. 180–489), kde je samozřejmě věnována rozsáhlá pozornost vývoji ruské kultury. Poslední kapitola o „kultuře sovětského Ruska“ je uvozena touto snad příznačnou úvahou: „Říjnová revoluce byla skutečným přelomem ve vývoji ruské kultury. Přelomem v doslovném významu toho slova: ruská kultura, která se rozvíjela po vzestupné linii a v období svého tzv. stříbrného věku dosáhla světového uznání („zlatým věkem“ se rozumí „puškinské období“, stříbrným pak období Tolstého, Čechova, Bunina, Andrejeva, Gorkého, ruského symbolismu, futurismu, ruské náboženské filozofie a filozofie tzv. ruského kosmismu, názvuků ruské secese atd. – pozn. MP), byla zbrzděna a její vývoj rapidně upadl. Tento přelom ale byl skutečně vědomě, realizoval se podle předem připraveného plánu, a nebyl tedy žádnou živelnou katastrofou, kdy jeden stát obsadí jinou zemi a vnutí jí svou kulturu, což je fenomén z dějin světové kultury známý. O nic takového v Rusku nešlo. Bolševici byli vlastním dítkem ruského národa, s jeho kulturou ale naložili tak, jak⁸by s ní asi naložil cizí dobytý“ (s. 454). Jak patrně, jde o soud nad ruskou kulturou, který je sám „modelově ruský“ – totiž mírně masochistický.

Pokud se kulturologie učí z těchto učebnic, nemůže napáchat na duši ruského studenta žádné kulturní škody. Pokud kulturologie funguje jako obskurní ideologický systém (a v té podobě ji lze patrně identifikovat také), pak o ní platí totéž, co – cum grano salis – o *cultural studies*.

MP